

Відомо, що певному типу суспільства відповідає певний тип армії. З цього приводу існують різні точки зору і підходи. Інтерес представляє позиція Чарльза Москаса, який пропонує трійну типологію суспільства і відповідних йому збройних сил: «суспільство готовності до війни», «суспільство стримування війни» і «суспільство заперечення війни» [2].

Духовна сфера впливає на соціальну рівновагу у військах, характер пануючих світоглядних ідейно-політичних установок, ступінь ідейної єдності суспільства, рівень ідейної зрілості громадян, широту культури і рівень розвитку освіти, можливість доступу до знань і участі всіх членів суспільства в створенні духовних цінностей і засвоєнні досягнень культури, і нарешті, ефективність поширення змісту національної ідеї Української держави. А.Ф.Карась відзначає: «Національна ідея визначальним соціокультурним чинником для розбудови будь-якої держави, самоусвідомленням себе як специфічного соціуму «Ми – нація» [3].

Духовний світ воїнів включає сукупність знань і переконань, емоційно-вольових станів процес із мислення і властивостей свідомості. Він характеризує рівень соціальної, громадянської і зрілості. А свідомість воїна відображає суспільне життя, військову службу не тільки безпосередньо, але й опосередковано, в тому числі і через форми суспільної свідомості. Під впливом політичної, правової, естетичної, філософської та інших форм свідомості формується суспільна і моральна свідомість воїнів, яка змінює психологію мислення. Вона являє собою сукупність закономірностей процесів й особливостей зв'язку психологічної структури особистості воїна з логічним оперуванням образами в свідомості. На основі цього проходить вибір тієї чи іншої реакції на вплив, стилі відношень з іншими воїнами, командирами, а також народом.

Однак, сьогодні існує і росте небезпека знецінювання самої соціальної дійсності і людського життя, йде процес виродження тієї сукупності природних, соціальних і культурних цінностей, котрі складають поняття Батьківщина, зміст людського життя. Частина молодих людей відзначається моральним цинізмом і озлобленням, хворобливим політичним збудженням і егоїзмом, відкиданням будь-яких авторитетів, культурно-національним нігілізмом та ін.

Важливе місце у суспільній дійсності займає ступінь духовної єдності армії і народу. Наскільки народ любить і поважає свою армію, турбується про життєдіяльність воїнів, настільки вони відчувають свою відповідальність за його долю. Духовна єдність армії і народу – це велетенська сила, яка робить армію непереможною.

У свою чергу, армія впливає на суспільство і державу. Перш за все через зв'язок військової діяльності із зовнішньою і внутрішньою політикою держави, щодо внутрішньої політики, то тут мають місце дві полярні точки зору: перша – армія знаходиться поза політикою, друга – армія знаряддя політики. Російський полковник Ковалевський В. - доктор філософських наук, професор – дотримується наступної точки зору: «Збройні сили будь-якої держави не можуть бути поза політикою, бо вони – знаряддя політики, державної влади. В революційні ж періоди сама історія, логіка подій висуває армію впритул до політики, і все, що проходить у суспільстві в цей час, гласно або негласно, прямо або побічно співставляється з наявністю озброєної сили позицією армії» [1]. Події в Росії, в серпні 1991 та жовтні 1993 років підтвердили дану точку зору.

Література

1. Афонін Е.А. Становлення Збройних Сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми НАН України, Ін-т соціології: Відп. ред. Л.В.Сохань, Л.Ф.Бурлачук. – К.: Інтерграфік, 1994.
2. Армия и общество / Сост. и общ. ред. Чалдымова Н.А. и Черкасенко А.И. – М.: Прогресс, 1990.
3. Варій М.Й. Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні // Монографія. Відп. ред. Л.В.Сохань, Л.Ф.Бурлачук. – Л.: ВВП ДУ «ЛП», 1996.
4. Война и армия: Философско-социологический очерк / Под. ред. Д.А. Волгогонова, А.С. Миловидова, С.А. Тюшкевича. – М.: Воениздат, 1977.

І.О.КОТИК

ПРЕВЕНТИВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УЗАЛЕЖНЕННЯ ВІД ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

У статті автор акцентує увагу на превентивних психологічних механізмах узалежнення від психотропних речовин.

В статье автор акцентирует внимание на превентивных психологических механизмах зависимости от психотропных веществ.

In the article the author pays attention to the preventive psychological mechanisms of dependency from psychotropic substances.

Свідомість й проблемність сучасного життя, постійна узалежненість від нього продукує нездатність дитини до пошуку способів психологічного вивільнення. Одним із таких способів може стати створення власного уявного паралельного світу – позабуттєвого виміру, – у якому можна відпочити від реальних проблем, зібратися із силами для того, аби повернутися у реальне життя. До засобів створення такого віртуального світу відносять комп'ютерне програмування, рольові комп'ютерні ігри, Інтернет-мережу, азартні ігри, трудовголізм, секс, надмірність у їжі, довготривале прослуховування ритмічної музики тощо [6, с.177]. Одним із небезпечних штучних способів зміни свого психічного стану є вживання психотропних (psychotropic) речовин, тобто психоактивних речовин, що впливають на свідомість людини. До психотропних речовин відносять [6, с.582] різного роду стимулянти, галюциногени, седативи (включно з алкоголем). Препарати такого роду швидко викликають тривалі зміни у сприйнятті як простору, так і часу реального світу, у мисленнєвому процесі людини. Вони, наприклад, сплюзі, галюцинації та різку зміну настрою, створюють у психіці людини новий віртуальний світ.

Важко потреби акцентувати на тому, що регулярне вживання психотропних речовин призводить до стійких психологічних та фізіологічних порушень. Ми хочемо розглянути інший аспект цієї проблеми – виявити психологічні чинники узалежнення від зазначеного адиктивного агента з превентивною профілактичною метою. Адже за своєю природою така залежність подібна до такої, як вона "... одночасно і підневільна і добровільна. Людина страждає від залежності позбутися від неї, а в той же час лише вона сама може прийняти остаточне рішення про вивільнення" [6, с.3]. Адиктивний агент, даруючи "легку" тимчасову свободу від реальних проблем, робить людину своїм добровільним постійним в'язнем.

Різноманітні методи, які пропонують для вивільнення від психотропної адикції вражає: політико-політичні методи (від тоталітарної репресивної політики щодо вживання та регулювання психотропних речовин до легалізації наркоманії; анонімні об'єднання), віра та релігійна конфесійна приналежність, традиційні медикаментозні та фармакологічні засоби (медикаментозна терапія – вироблення умовного рефлексу на певні психотропні речовини, – засоби маніпуляції), нетрадиційні лікарські засоби та методи (гомеопатія, акупунктура, східні аюрведичні засоби), народні методи (заговори, трави), психологічні методи ("кодування", гіпноз, глибинні психодинамічні методи, методи групової підтримки, НЛП-терапія)... Однак "попри активний науковий пошук, що здійснюється спеціалістами різних галузей, спрямований на виявлення основних причин і факторів, що зумовлюють формування узалежненості до психоактивних речовин, на жаль, позитивних успіхів не досягнуто... це свідчить про неефективність терапії реабілітації хворих та неможливість ефективної профілактики"[8,с. 331]. Тому особливої ваги набувають наукові дослідження щодо первинної профілактики – запобігання залучення до психотропних речовин людей, які ще їх не вживали. Б.М.Ткач, аналізуючи сучасний стан проблеми адиктивної поведінки в Україні, виявляє такі тенденції: стрімке поширення наркоманії у нашій державі (кількість хворих на наркоманію зросла у 8 разів за останні 16 років); реверс у соціальному плані серед контингенту наркоманів – зміщення від маргінальних верств населення до учнівської молоді; найвищі рівні поширення наркоманії зареєстровані у Дніпропетровській, Донецькій, Миколаївській, Одеській областях та у місті Києві; більшість споживачів психоактивних речовин – особи підлітково-юнацької групи [8, с. 329-331]. Н.Ю.Максимова у ґрунтовному дослідженні психології адиктивної поведінки зазначає, що прагнення до такої поведінки проявляється дуже рано, ще в дитинстві [4, с. 5-8]. Зважаючи на такі тенденції щодо узалежнення від психотропних речовин, вважаємо, що превентивну роботу слід починати якомога раніше. Однак тактика профілактичної роботи у формі заборон чи інформування недостатньо ефективна. Виникає питання: за допомогою яких механізмів дитина здатна виявляти, мобілізувати й реалізувати власні неадиктивні психологічні й фізичні сили, завдяки яким вона змогла б вільно обрати гармонійні стратегії своєї життєтворчості у конструктивній взаємодії з іншими людьми, соціумом. Крім того, такий механізм становлення дитини "власником" самого себе допомагає їй виявляти потенційні адиктивні агенти та протидіяти маніпулятивним узалежнюючим впливам, замінити адиктивну мотивацію – "створи мені безпроблемний віртуальний світ задоволень – зараз, негайно і тепер" – на суб'єктно-діяльнісну – "конструктивно разом із іншими вирішуватиму проблеми, обиратиму власну стратегію життя й реалізуватиму її сам".

Звертаючись до класичного тлумачення свободи як усвідомленої необхідності, Г.О.Балл відзначає, що це необхідність не зовнішня, а внутрішня – "спрямування особистості на виконання свідомо взятого на себе обов'язку, особливо такого, який усвідомлюється нею як покликання, місія, як сенс життя" [1, с.70]. Відтак автор пов'язує особистісну свободу з відповідальністю. На

взаємозв'язок свободи з вибором вказує Д.О.Леонтьєв: “свобода починається там, де ми приймаємо певні реальності, але не за сліпої необхідності, а на основі власного вибору” [3, с.19]. Д.О.Леонтьєвим, чим менш розвинута самосвідомість людини, тим вона є більш невільною, тим більшою мірою її життям керують різні витіснені змісти, умовні зв'язки, утворені в дитинстві [3, с.18], а ми б додали й адиктивні агенти. Узагальнюючи зазначені ідеї [1; 3], доходимо висновку, що свобода – це здатність людини завдяки вибору керувати своїм життям та брати на себе відповідальність за його творення. Д.О.Леонтьєв [3] наголошує, що необхідною умовою побудови первинно неочевидних альтернатив є робота по рефлексивному усвідомленню ситуації. Сам рефлексія є тим неадиктивним механізмом, який дозволяє вільно й усвідомлено будувати власний внутрішній психічний світ. У результаті рефлексії індивід пізнає себе та інших, усвідомлює, переосмислює підстави власних дій та розуміє позицію інших людей. Характерними специфічними ознаками рефлексії є можливість виходу у надситуативну позицію чи за межі власного образу “Я” та діалогічність. У разі проблемної ситуації включення суб'єктом рефлексивних механізмів здатне допомогти йому неадиктивно створювати власний безвимірний простір та вільно виходити з нього. Ефективному формуванню та розвитку рефлексії істотно сприяє діалогічне навчання.

На основі аналізу низки психологічних досліджень механізмів рефлексивного процесу [5; 9; 11] виділяємо такі умови її здійснення: забезпечення розриву у структурі діяльності учня, в результаті якого виникає зупинка процесу навчання і вихід за межі попередньої форми роботи; оцінка школярами суб'єктивної значущості здійснюваної діяльності для усвідомлення підстав власних дій; оцінка ними дій партнерів у комунікації; взаємне відображення позицій партнерів діалогу через призму загальнозначущого для них об'єкта; вибір учнем власної точки зору на проблему; визначення ним категоріальних меж рефлексії: мети, засобів, знань та їхнього взаємозв'язку; схематизація дій та об'єктивація рефлексії з метою вироблення нових схем, методів діяльності; філософське осмислення проблеми; використання нових схем як засобу управління, механізму діяльності та мислення.

Постає питання щодо змістовного наповнення діалогічного навчання. У контексті профілактики адиктивної поведінки варто звернути увагу на дослідження Віктора Франкла [10], який вважав, що сенс життя людини не зводиться до задоволення, радості та щастя, а полягає у зверненні до власного духовного світу, до пошуку й реалізації свого неповторного життєвого завдання. Отож, звернення до духовних культурних цінностей, а не лише до цивілізаційних, може стати рефлексивним середовищем саморозвитку людини. Опираючись на глибокі філософські доробки В.С.Біблера [2], вважаємо, що саме посередництвом культурологічного діалогу відбувається неадиктивне формування особистості людини.

З метою свідомого розвитку рефлексії у процесі діалогічного навчання нами розроблено план, орієнтований на який, діти можуть описати елементи власних механізмів рефлексії як умови її ефективного здійснення.

1. Стоп. Щось тут незрозуміле. Потрібно замислитись, зупинитись.
2. На скільки важлива дана проблема для мене? Навіщо це мені?
3. Як діяли інші? Чому?
4. Як дана проблема відображається у культурі?
5. Що я зробив би на місці інших?
6. Як тоді мені відреагувати?
7. Отож мені потрібно..., але я маю...та знаю..., тому...
8. Схематично хід та спосіб розв'язання проблеми виглядає так...
9. Скажу іншим.
10. Усвідомлю для себе сказане як новий принцип, схему діяльності. Що я для себе створив нового, чи мислю я по-новому? Де це можна використати?
11. А як ця нова схема виглядає з точки зору розуміння інших, як це вплинуло на хід розв'язання проблеми?
12. А що це є у Культурі, для Культури?

Отож, рефлексивно співвідносячи ініціативу та відповідальність у власному формуванні та розвитку, людина здатна звільнитись від різного роду адикцій, відкрити для себе значно глибші від адиктивних – рефлексивні механізми, а завдяки їм й нові духовні рівні власної суб'єктності – себе як творця свого внутрішнього та зовнішнього світу. Надалі актуальним постає питання методологічних та методичних розробок не лише у превентивній сфері, а й у плані звільнення від конкретних адикцій.

Література

1. Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. – Рівне: “Ліста – М”. – 2003. – 128с.
2. Біблер В.С. На гранях логіки культури. Книга избраних очерков. – М., 1997. Русское

психологическое общество, 440 с.

2. Леонтьев Д.А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности // Психологический журнал. – 2000. – Т.21. – №1. – С.15-25.

3. Маслова Н.Ю. Психология адиктивной поведінки: Навчальний посібник. – К.: Видавничо-видавничий центр "Київський університет", 2002. – 308 с.

4. Огурцов А.П. Альтернативные модели анализа сознания: рефлексия и понимание // Проблемы рефлексии. Современные исследования. – Новосибирск: Наука, 1987. – С. 13-19.

5. Психология зависимости: Хрестоматия / Сост. К.В.Сельченко. – Мн.: Харвест, 2004. – 592 с.

6. Слободяков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности. Учебное пособие для вузов. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с.

7. Тарас Б.М. Сучасний стан проблеми адиктивної поведінки в Україні // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2003. – Т.V., ч.4. – С. 329-334.

8. Тарас А.А. О путях описания психологических механизмов рефлексии // Проблемы рефлексии. Современные комплексные исследования. –Новосибирск.: Наука, 1987. – С.68-75.

9. Фрейд В. Человек в поисках смысла: Сборник / Пер. с англ. и нем.; Общ. ред. Л.Я.Гозмана и Д.А.Леонтьева; вст. ст. Д.А.Леонтьева. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

10. Щедровицкий Г.П. Избр. труды. – М.: Шк.культ.полит., 1995. – 800 с.

Л.І. КОТИК

ВЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті розкриті загальні особливості впливу соціально-економічних чинників на демографічну ситуацію населення і розселення Івано-Франківської області. Увага зосереджена на розвитку соціальної й медичної сфер господарювання та галузей промисловості.

В статье раскрыты общие особенности влияния социально-экономических факторов на демографическую ситуацию населения и расселения Ивано-Франковской области. Внимание сосредоточено на развитии социальной и медицинской сфер та отраслей промышленности.

General tendencies the influence of social-economic factors on the forming the of Ivano-Frankivsk region were opened in the article. The attention is stressed on the development the social and medical sphere, the branches of industry.

Роль соціально-економічних факторів у розвитку і територіальній організації населення Івано-Франківської області важко переоцінити. Одним із завдань, які вони вирішують, є створення такого соціально-економічного середовища існування населення, яке було би здатне забезпечити не тільки адаптацію людей до напруженого ритму життя, але і гарантувати повноцінне відтворення населення, розвиток особистих якостей індивіда. Слід мати на увазі, що мова йде не про абстрактну людину паперу, а про конкретну кількість проживаючих в регіоні, які формують його демографічну ситуацію. Остання визначає доцільні умови розвитку соціально-економічної сфери, а також її територіальну організацію. Проте існує і зворотній зв'язок: соціально-економічна ситуація території може модифікувати демографічну ситуацію, у бажаному для неї варіанті. Останній може бути як позитивним – стимулювання народжуваності, продовження середньої тривалості життя населення, так і негативним – різке скорочення населення через економічні потрясіння, соціально-психологічні стреси, зумовлені трансформаціями наявної економічної системи [2].

Крім того, населення регіону не функціонує саме по собі, а у тісному зв'язку з об'єктами соціально-економічного комплексу регіону, для прикладу, трудові ресурси певної кількості з відповідним рівнем освіти, кваліфікації, бажанням працювати, ментальними уявленнями про працю, вимогами до умов праці і т.д. Наприклад, розробка в Івано-Франківській області покладів нафти і газу (район м. Долини) спричинила переорієнтацію зайнятості населення цих територій у відповідні сфери господарства (з сільського господарства у нафто- газовидобування і нафтохімію). Аналогічна ситуація відбулася і у Калуському районі, де на базі потужного хімічного підприємства (до 1991 р. – ВО "Хлорвініл", з 1999 р. ЗАТ "ЛУКОР") сформувалася відповідна специфіка зайнятості населення –